

ఆంధ్రప్రదేశ్ ఏర్పాటు

పోలీసు చర్య జరిగి 1948లో హైదరాబాద్ రాజ్యం భారతదేశంలో అంతర్భాగం కావడంతో ఆంధ్ర, తెలంగాణ ప్రాంతాల మధ్య సన్నిహిత సంబంధాలు ఏర్పడి, అవి చివరికి రెండు ప్రాంతాల మధ్య సమైక్యానికి దారితీశాయి. విశాలాంధ్ర అవతరణకు వివిధ నాయకులు ముఖ్యంగా కమ్యూనిస్టులు కృషి చేశారు. పుచ్చలపల్లి సుందరయ్య తన పార్టీ దినపత్రికకు విశాలాంధ్ర పేరుతో పుస్తకం రాశారు. 1949 నవంబర్‌లో అయ్యదేవర కాళేశ్వరరావు నాయకత్వంలో విశాలాంధ్ర మహాసభ స్థాపితమైంది. దీని ప్రథమ సమావేశం 1950లో వరంగల్‌లో జరిగింది. హైదరాబాద్ రాజధానిగా విశాలాంధ్ర నిర్మాణం కావాలని తీర్మానించారు. దేవులపల్లి రామానుజరావు. రామానందతీర్థ, కోదాటి రాజలింగం, హయగ్రీవాచారి విశాలాంధ్రను సమర్థించారు. 'ఆంధ్రజనత, తెలుగుదేశము, కాకతీయ' మొదలైన పత్రికలు విశాలాంధ్రను సమర్థించాయి.

రాష్ట్ర పునర్నిర్మాణ సంఘం

భాషా ప్రయుక్త రాష్ట్రాల ఏర్పాటు కోరిక 1953లో బల పడింది. ప్రజాభిప్రాయం మేరకు ప్రభుత్వం 1953 డిసెంబరు 22వ తేదీన ఫజల్ అలీ సంఘాన్ని నియమించింది. ప్రత్యేక తెలంగాణ, విశాలాంధ్రవాదులు తమ వాదనలను సంఘానికి తెలియజేశారు. 1953 అక్టోబరులో విశాలాంధ్ర ఉద్యమాన్ని ఆంధ్రుల సామ్రాజ్యవాదంగా నెహ్రూ విమర్శించారు. హైదరాబాద్ ప్రజాసోషలిస్టు పార్టీ నాయకులు ముఖ్యంగా మహాదేవసింగ్, మర్రి చెన్నారెడ్డి, కొండా వెంకటరంగారెడ్డి ప్రత్యేక తెలంగాణను బలపరిచారు. ఫజల్ అలీ సంఘం 1955, సెప్టెంబరులో తన నివేదికను సమర్పించింది.

'విశాలాంధ్ర ఏర్పాటువల్ల చాలా లాభాలున్నాయి. మూడు కోట్ల ఆంధ్రులు కలిసిఉంటే అనేక సమస్యలు పరిష్కరించుకోవచ్చు. ఉమ్మడిగా అనేక సదుపాయాలను వినియోగించుకోవచ్చు.

అయినప్పటికీ ప్రత్యేక తెలంగాణ వాదనలను తోసిపుచ్చడానికి వీలులేదు. తెలంగాణను ప్రత్యేక రాష్ట్రంగా ఉండనివ్వాలి. అయితే 1961లో ఏర్పడబోయే తెలంగాణ శాసనసభలోని మూడింట రెండు వంతుల సభ్యులు విశాలాంధ్రను సమర్థిస్తే తెలంగాణ ప్రాంతాన్ని ఆంధ్ర రాష్ట్రంలో విలీనం చేయవచ్చు' అని తెలియజేసింది. తెలంగాణలోని అత్యధిక కాంగ్రెస్ సభ్యులు విశాలాంధ్రను సమర్థించారు. విశాలాంధ్ర విషయాన్ని హైదరాబాద్ శాసనసభలో చర్చించారు. 147 మంది సభ్యుల్లో 103 మంది విశాలాంధ్ర కావాలని కోరగా 29 మంది తెలంగాణను సమర్థించారు. 15 మంది తటస్థంగా ఉన్నారు. ఈ సమయంలో బూర్గుల రామకృష్ణారావు ఢిల్లీ వెళ్లి, కాంగ్రెస్ అధిష్ఠానవర్గానికి విశాలాంధ్ర ఏర్పాటు గురించి నచ్చజెప్పాడు. వారు ఆమోదం తెలిపారు.

పెద్దమనుషుల ఒప్పందం

కాంగ్రెస్ అధిష్ఠాన వర్గం ఆంధ్ర, తెలంగాణ నాయకుల మధ్య అభిప్రాయభేదాలను తొలగించడానికి రెండు ప్రాంతాల ప్రతినిధులతో 1956 ఫిబ్రవరి 20న ఢిల్లీలో సమావేశం ఏర్పాటు చేసింది. దీన్నే పెద్దమనుషుల ఒప్పందం అని వ్యవహరిస్తారు. దీనిలో ఆంధ్ర ప్రాంతం నుంచి ముఖ్యమంత్రి బెజవాడ గోపాల్రెడ్డి, మంత్రులు నీలం సంజీవరెడ్డి, గొతులచ్చన్న, ప్రదేశ్ కాంగ్రెస్ అధ్యక్షులు అల్లూరి సత్యనారాయణరాజు; తెలంగాణ ప్రాంతం నుంచి ముఖ్యమంత్రి బూర్గుల రామకృష్ణారావు, మంత్రులు కొండా వెంకటరంగారెడ్డి, మర్రి చెన్నారెడ్డి, హైదరాబాద్ కాంగ్రెస్ అధ్యక్షుడు జె.వి. నరసింహారావులు ఢిల్లీలోని హైదరాబాద్ అతిథి గృహంలో చర్చలు జరిపారు. దీనిలో తెలంగాణకు ప్రత్యేక రక్షణలు కల్పిస్తూ ఒక ఒప్పందాన్ని చేసుకున్నారు.

ఒప్పందంలోని అంశాలు

✱ రాష్ట్ర ప్రభుత్వ ముఖ్య, సాధారణ పరిపాలనా విభాగాలపై అయ్యే ఖర్చును తగిన నిష్పత్తిలో రెండు ప్రాంతాలూ భరించాలి. తెలంగాణ ప్రాంతం నుంచి వచ్చే మిగులు ఆదాయాన్ని ఆ ప్రాంత అభివృద్ధికే కేటాయించాలి.

✱ తెలంగాణలోని అన్ని విద్యా సంస్థల్లో ప్రవేశం తెలంగాణా విద్యార్థులకే పరిమితం చేయాలి. లేకపోతే రాష్ట్రం మొత్తం మీద 1/3 వంతు సీట్లను తెలంగాణా విద్యార్థులకు ప్రత్యేకంగా కేటాయించాలి. ఈ రెండింటి లో ఏది ప్రయోజనమైతే దాన్ని ఎంచుకోవచ్చు.

✱ తెలంగాణ ప్రాంతంలోని ఉద్యోగాల్లో చేరేందుకు 12 సంవత్సరాలు స్థానికుడై ఉండాలి.

✱ తెలంగాణా ప్రాంతంలోని వ్యవసాయ భూముల అమ్మకం ప్రాంతీయ మండలి అధికార పరిధిలో ఉండాలి.

✱ తెలంగాణ ప్రాంత బహుముఖాభివృద్ధి కోసం ఒక ప్రాంతీయ మండలిని ఏర్పాటు చేయాలి. దీనిలో 20 మంది సభ్యులుండాలి. వీరిలో 9 మంది అసెంబ్లీ సభ్యులై ఉండాలి. ఈ మండలికి తెలంగాణ ప్రాంత సాధారణ ప్రణాళిక, అభివృద్ధి విషయాలు, ఉద్యోగ నియామకాలపై అదుపు ఉంటుంది.

✱ క్యాబినెట్ మంత్రుల నియామకాలు ఆంధ్ర, తెలంగాణాలకు 60:40 నిష్పత్తిలో జరగాలి. తెలంగాణకు చెందిన మంత్రుల్లో ఒకరు ముస్లిం అయి ఉండాలి.

✱ ముఖ్యమంత్రి ఆంధ్ర ప్రాంతం వాడైతే, ఉప ముఖ్యమంత్రి తెలంగాణ ప్రాంతానికి చెందినవాడై ఉండాలి. హోం, ఆర్థిక, రెవెన్యూ, వాణిజ్యం, పరిశ్రమ శాఖల్లో ఏవైనా రెండు శాఖలు తెలంగాణ వారికి అప్పగించాలి.

✱ రాష్ట్రం ఏర్పాటు చేసిన తరువాత ఎక్కువైన ఉద్యోగులను తీసివేయాల్సి వచ్చినప్పుడు, ఆయా ప్రాంతాలకు తగిన నిష్పత్తిలోనే జరగాలి.

దీంతో విశాలాంధ్ర ఏర్పాటుకు మార్గం సులువైంది. 1956 నవంబరు 1న ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రం ఏర్పడింది. దీనికి ప్రథమ ముఖ్యమంత్రి నీలం సంజీవరెడ్డి, తొలి గవర్నర్ త్రివేది.

